

РЕЦЕНЗІЇ НА НАУКОВІ ПРАЦІ, ПІДРУЧНИКИ, НАВЧАЛЬНІ ПОСІБНИКИ

УДК 582:630.2(091)(100)

Й.Й. Сікура

Закарпатський Угорський педагогічний
інститут імені Ференца Ракоцці II
Закарпатська обл., м. Берегове, пл. Кошута, 6, 90200

РЕЦЕНЗІЯ

**МОНОГРАФІЇ І.С. ІВЧЕНКА «ІСТОРИЧНЕ ФОРМУВАННЯ
ДЕНДРОЛОГІЇ». – К.: НПУ ІМ. М.П.ДРАГОМАНОВА. – 2011. – 351 С. (МОВА
УКРАЇНСЬКА, НАКЛАД 300 ПРИМІРНИКІВ)**

Рецензована праця є безпосереднім продовженням попередньої монографії автора «Розвиток дендрології у XVIII-XX ст.» (К.: Вид-во НПУ ім. М.П.Драгоманова. – 2009. – 287 с.). Насамперед, зазначимо, що автором обраний для історії біології хронологічно-періодизаційний підхід. Російський історик ботаніки Р.В.Камелін [1] наголошує на поєднанні такого підходу з аналітичним. Окрім слідуванню історичним процесом, що розглядається автором монографії, аналітичний підхід в історії науки дозволяє глибше розглядати окремі напрями досліджень, залучати широке коло суміжних наукових галузей, характеризувати їх фундаторів і вчених наступних поколінь, залучати суто історичні аспекти, наводити приклади з освітянської практики, елементи художньої творчості тощо.

Ознайомлення з текстом монографії переконує в тому, що такі можливості автором рецензованого твору використані сповна. Вже у вступі ним наголошується та тому, що одним з завдань дослідження є встановлення найбільш затребуваних у XX ст. наукових спрямувань та їх наслідків (с. 3). В рецензованій праці “використано 400 наукових джерел...”, які “...доповнюють попередні (майже 1150 найменувань)...” (с. 5).

І.С.Івченком в НПУ імені М.П.Драгоманова започаткована і впроваджена серія науково-педагогічних видань з циклу “Деревні рослини в дослідженнях минулих епох”. Ним читається низка курсів і спецкурсів із залученням дендрологічних чинників.

Автор монографії активно співпрацює з рядом науково-педагогічних установ з метою встановлення і розвитку контактів у сфері дендрології, зокрема, поглибленого дослідження історії її формування.

В першому розділі рецензованої монографії – «Формування дендрологічних класифікацій в контексті розвитку науки і техніки», авторське кредо продемонстровано з відповідними до назви широким тематичним охопленням і різноманітними прикладами. Так, на с. 51 міститься змістовний аналіз спадщини видатного систематика XX-XI ст. А.Л.Тахтаджяна (1910-2009) і доробку одного з багатьох його послідовників, біолога-

РЕЦЕНЗІЇ НА НАУКОВІ ПРАЦІ, ПІДРУЧНИКИ, НАВЧАЛЬНІ ПОСІБНИКИ

експериментатора Ю.Д.Гамалея – учня А.О.Яценко-Хмелевського (1909-1987), що розпочинав свою наукову діяльність як дендролог. Вже з наступної сторінки монографії І.С.Івченко переорієнтовується на характеристику філогенетичних дерев з наведенням системи APG-II, сучасної класифікації квіткових рослин, розробленої «Групою філогенії покритонасінних» (Angiosperm Phylogeny Group) [4], а далі ряд прикладів базується і на APG-III, котра усталася у 2009 р [5, 6].

Подібним комплексним підходом відрізняється наступний розділ. Він названий автором «Морфогенетичні властивості корисних деревних рослин та історія їх колекцій» й об'єднує різні наукові питання кількох наукових напрямів. Вже з його перших сторінок, автор торкається низки аспектів, розробники яких значно випередили час в укладанні давніх, але донині актуальних теоретичних схем. Так, італієць Фібоначчі (Леонардо Пізанський) ще у XII-XIII ст. сприяв подальшому розвитку еволюційної морфології, зокрема, започаткуванню теорії морфогенезу Й.-В.Гете у XVIII-XIX ст. Це також стосується закладання основ і розробці ще й досі загадкової фітоністичної торії, котра продовжує бентежити наукову думку морфологів-еволюціоністів. Цей розділ, як і попередній, містить справжні розсипи слушних прикладів з рослинного світу Землі. Істориком науки не обізнаному з таємницями корисних рослин, живими та гербарними їх колекціями було б складно так влучно і переконливо наводити ці приклади.

Рецензована книга побудована так, що автор поступово ускладнює свою розповідь про історію рослин за рахунок класифікаційних аспектів. Цікавим вбачається запропонування ним наскрізної морфогенетичної характеристики деревних рослин, котра започаткована в цьому розділі й проходить через наступні у вигляді своєї «осі». Ця умовна «вісь» поєднує низку здебільшого екзотичних рослин, від дерев до напівтрав у складі вдало обраних автором «ліннеонів». Тому, цілком логічним є розгляд в 3-му розділі «Класичних, експериментальних та прикладних досліджень біоморф деревних рослин». Продовжуючи характеристику дерев, автор послідовно розвиває аспекти власної класифікації. Окремі її аспекти досить дискусійні, проте бажання І.С.Івченка залучити до дендрологічних об'єктів не лише наукові, а й художні праці свідчить про його звісний максималізм і дендрологічну ерудицію.

У згаданому розділі відзначимо ще два аспекти. По-перше, попри панетарного підходу автора монографії, він постійно посилається на діяльність українських дослідників. Образно кажучи, І.С.Івченко нерідко знаходить при укладанні своєї мозаїки даного панно необхідний «пазл». Це зрештою зміцнює його попередні погляди дендролога-етноботаніка. По-друге, як історик науки І.С.Івченко вперше розглядає дендрологію у фітобіологічному аспекті. Тому, і в даному, і в наступному, завершальному розділові монографії, вимальовується бажання автора консолідувати такі відомі розбіжності відомих складових дендрології, як «лісівничий» і «ботанічний». Донедавна системними межами дендрології були лише ботанічні.

Актуальному питанню пізнання структури, змісту і значення фітобіології присвячений заключний розділ монографії. Автор також будує його на історичних засадах. Розділ, названий «Історичне формування фітобіологічної концепції в дендрології», вбирає весь комплекс питань, розглянутих в попередніх розділах. Етнодендрологічний підхід, чимала заслуга у формуванні котрого належить І.С.Івченку, міститься, наприклад, у блискучому фрагменті монографії, де поєднаний аналіз доробків двох Андреевих – мислителя і дендролога, представників поширеного прізвища різних людей. Близько 100 подальших сторінок монографії – це поглиблений аналіз в даному та інших складових синтетичної у XX-XXI ст. дендрології з екскурсами у минулі епохи. Викликає також захоплення один з останніх «коллажів» монографії (рис. 58), впроваджених автором із зображенням і коментуванням людей і рослин. В ньому предметно прослідкована «карпологічна» спрямованість дендрології від Андреа

РЕЦЕНЗІЇ НА НАУКОВІ ПРАЦІ, ПІДРУЧНИКИ, НАВЧАЛЬНІ ПОСІБНИКИ

Цезальпіно до фундаторів Національного ботанічного саду імені М.М.Гришка та їх послідовників.

Ряд подібних ілюстрацій системного характеру мають й географічне спрямування. Наприклад, останній рисунок № 63 (с. 318), як і багато інших містять історико-системні зображення. Наведені фрагменти визначальних у свій час праць дендролога-лісовода Г.Ф.Морозова [2] і українського дендролога ХХ ст. Ф.Л.Щепот'єва [3]. Вони є класичними відображенням певних періодів історичного формування дендрології. Наведені в них документальні фотографії вчених на цьому рисункові належать представникам кількох країн Євразії. Від фітоценолога з Швейцарії Ж.Браун-Бланке, дане спрямування доводить нас до якута П.С.Тимофєєва, котрий нещодавно заснував так зване мерзлотне лісівництво, і є учнем дніпропетровського дендролога-“степовика” О.Л.Бельгарда.

Останні 30-ть сторінок рецензованої праці – це спроба І.С.Івченка заснувати у вигляді резюмуючого реєстру принципи історико-етнобіологічної дендрології. Цим фактом ніби замикається коло розвитку низки наукових проблем впродовж більш ніж 150-річного періоду. Читачі рецензованої і, сподіваюсь, подальших праць І.С.Івченка завжди викликали і викликатимуть інтерес наукової громадськості, мають, на наш погляд, і слугуватимуть прикладом багаторічного служіння вітчизняній дендрології.

ЛІТЕРАТУРА

1. Камелин Р. В. Систематика сосудистых растений в России (вехи истории) / Р.В.Камелин // Ботан. журн. – 2000. – Т. 85, № 6. – С. 2 – 18
2. Морозов Г. Ф. Учение о лесе. – СПб. – 1912. – 83 с.
3. Щепотьев Ф.Л. Дендрология / Ф.Л. Щепотьев. – К.: Вища школа. – 1990 – 287 с.
4. Angiosperm Phylogeny Group. An update of the Angiosperm Phylogeny Group classification for the orders and families of flowering plants: APG II. // Botanical Journal of the Linnean Society. – 2003 – Т. 141. – S. 399 – 436
5. Chase, Mark W.; Reveal, James L. A phylogenetic classification of the land plants to accompany APG III / Mark W. Chase, James L. Reveal // Botanical Journal of the Linnean Society. – 2009. – Т. 161. – № 2. – S. 122 – 127.
6. Haston Elspeth, Richardson James E., Stevens Peter F., Chase, Mark W., Harris David J. The Linear Angiosperm Phylogeny Group (LAPG) III: a linear sequence of the families in APG III / Elspeth Haston et al. // Botanical Journal of the Linnean Society. – 2009. – Т. 161. – № 2. – S. 128 – 131.

И.И. Сикура

**РЕЦЕНЗИЯ МОНОГРАФИИ И.С. ИВЧЕНКО «ИСТОРИЧЕСКОЕ
ФОРМИРОВАНИЕ ДЕНДРОЛОГИИ». – К.: НПУ ИМЕНИ М.П. ДРАГОМАНОВА.
– 351 С. (ЯЗЫК УКРАИНСКИЙ, ТИРАЖ 300 ЭКЗЕМПЛЯРОВ)**

В рецензии, на примере последней монографии дендролога И.С.Ивченко «Історичне формування дендрології», проведён краткий обзор проблемы, принципов и методов актуальных историко-биологических исследований.

РЕЦЕНЗІЇ НА НАУКОВІ ПРАЦІ, ПІДРУЧНИКИ,
НАВЧАЛЬНІ ПОСІБНИКИ

I.I. Sikura

**SUMMARY OF THE «HISTORICAL FORMATION OF DENDROLOGY»
MONOGRAPHY BY I.S. IVCHENKO. – NATIONAL PEDAGOGICAL UNIVERSITY
NAMED AFTER MYKHAILO DRAGOMANOV. – 351 S. (UKRAINIAN LANGUAGE,
DRAWING IS 300 COPIES)**

The brief review of the problem, principles and methods of actual historically-biological research is given in this summary using the last monograph by I.S.Ivchenko “Historical forming of dendrology” as an example.

Надійшла 05.01.2012 р.